ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЗАПОВІДНИК НА УКРАЇНІ.

(Докінчення.)

4. Дід Іван.

— Добридень, діду!

Дідові очі пізнають, черевик тремтить у руці, губи шепочуть:

— Добридень!...

— Оце до вас гостювати... Кортить на могилу.

— О! То добре! О! То добре! А ви, часом, не з Прохорівки?

Дідова пам'ять — книга, міліони облич, тисячі екскурсій, сотні пароплавів, тисячі обіцянок — усе те треба запам'ятати, до пам'яти-книги записати. Але рідко книга помиляється, дід Іван усе пам'ятає добре. От тільки полічити роки свої важко, чи 77 чи 78 років, а може й більш. Вже на могилі живе 45 літ... Багато літ пройшло, у Дніпрі води багато до Чорного моря пробігло... 45 літ не покидає могили, десь-то люде живуть, новини вигадують, а дід садочок кохає, могили пильно доглядає, квітки садить. Знає, що вигадують люди машини, сам пароплав бачив, літаки иноді над горою на південь прямують, а от ще кажуть, що є якісь залізниці, є паровози... Його дідусь не знає, не довелось бачити... А кортить побачити. Цього року обіцяли вперше за сорок пять літ дати якусь там відпустку, до Харкова повезти, залізницю показати. Може й повезуть? Здоров'я мало стало, не-дочуває дід і не-добачає! Достатки невеликі, платня мала (18 карб. на місяць), доводиться багато працювати...

Тремтить черевик у руці дідовій...

— Води на могилі немає, аж від Дніпра носити доводиться. Важко, дуже важко... і на могилі гомін, подорожніх багато, що-дня ідуть. Псують дерево, калічать кущі, бридоту кругом пишуть. Спасибі людям, з цього року поставили завідувача, добрий чоловік — Хоменко, лекше працювати стало... А то-ж важко було, дуже важко...

5. Зав. Могили.

Доглядач могили — Хоменко. А всі звуть — "завом". І чи може бути "зав" на могилі? Не сперечайтеся, нехай буде так... Ідемо повз могилу, стежка аж до краю горі пориваєтся... Сідаємо, розмовляємо:

— Як воно живеться?

— Та... так! Добре! Щоб дуже — ні, а в тім, що-ж? На могилу дають 5000 карбованців на рік... Роботи багато. Меліоративні справи живцем ідять... Кругом — яри. Цього тільки року посаджено 3000 шт. деревин загороджено 80 сажнів паркану, пофарбовано все, почищено, квітник засіяно.

— Ось за допомогою Народнього Комісаріяту Освіти влаштовано книгозбірню. Є 700 книг. Читати мало кому доводиться, взимку думка кинути книгозбірню на села, до селян ближче. Ґазет, журналів не одержуємо, а попит на них великий...

Зажурені очі Хоменка дивляться вниз на Дніпро, де пароплав аж під Полтавським берегом між зеленими островами шляху шукає...

— Знов, мабуть і дід вже казав, води немає...

Багато де-чого зробити треба. Прибувають що-дня сотні відвідувачів. Україна, Галичина, Сибір, Туркестан, Росія — хто могили не знає? Приміщень немає, як-би хоч барак збудувати. За квітень і травень цього року перебуло 60 екскурсій, від 50 до 1,000 душ в кожній. Де ночувати, де жити? Де взяти ґазету, журнал? Кіоску немає, музею немає, коло могили роботи багато. Думка тут всю зиму з дідом жити, про могилу дбати...

Сонце все вище й вище... Повітря сухе, мов перець і в ньому пахощі трав, квіток... Рівною стежкою йдемо до хати...

6. Заповідник.

Ще коли їхали пароплавом від Києва, на палубу кожен вузеньким трапом пнеться, на ту могилу велику поглянути.

— "А где здесь эта самая могила Шевченки?". Це, видно, не тутешній...

— А де могила?

— Онде тополі, де ліс найкучерявіший, де найвища гора!

— "А где здесь ета самая...?"

— Ех, жабник, жабник. Якже могили не знати? Чисте тобі горе! Кожному показати треба...

Старий матрос лютує...

— Минули он могилу! Давай до повного. Через тебе, товаришу мій любий, коли могили не знаєш, доведеться віддати чалку*), на той свій рейд брати через вас доводиться. Як не знати першого, мовити-б революціонера! Не даремно-ж була пантелеймонівська ніч, ще було й душ "ізбієніе", а ви — жабники... Такі й лишились!

Важко зрозуміти матроську лайку; тільки одно зрозуміло: горить зневагою серце старого вовка Дніпрового до тих, що великої могили не знають, горить великою любовю серце його до Кобзаря.

Що-дня Канівська пристань приймає не один десяток екскурсантів, дні і ночі живе могила, з усіх кінців ідуть мандрівники до могили.

Досі могила мала тільки 9 десятин землі. Цього року виникає питання про утворення Шевченківського Заповідника. Народній Комісаріят Рільництва в липні місяці вирядив на могилу спеціяльну комісію, вона має намір всебічно дослідити могилу й сумежну місцевість та подати конкретний матеріял, застосований до організації Заповідника. Комісія, що-до неї ввійшли: тов. Друзенко, проф. Шарлемань, т.т. Голдін, Левченко, Різниченко, Ленченко, Скоробагатько — ось сьогодні кінчає свою роботу.

Щоб правдиво оцінити роботу комісії, слід удатись до геольогії, до грунтознавства, до ботаніки, бо матеріяли комісії надзвичайно коштовні, ще перебувають у стадії розроблювання.

До заповідника має відійти 1,900 десятин землі, з якої 1000 дес. грабовий ліс — масив, один з найкращих на Україні, щось із 200 дес. ораної землі, та, нарешті, острів біля Канева є типовий для Дніпрової пільми.

Місцевість навколо могили надзвичайно цікава з погляду геольогічного, бо колись, за часів, так зв. Канівських дислькацій, з північного сходу на південь йшло тектонічне напруження земної кулі, що за 30 верст від могили впиралось в Українську кристалічну смугу і від того втрачало свою силу. У наслідок цього, ми й маємо в районі Канева дуже помітне фалдування, випирання земної кори. Новіші поклади землі лежать під старішими, маємо нетривкий грунт, маємо систему гір та ярів. З цього погляду могила і заповідник, що його мають утворити, дасть надзвичайно коштовні матеріяли. Разом з тим мета заповідника — зберегти в первісному стані природу. Яри дуже цікаві з наукового погляду, останніми часами виявляють грандіозну діяльність та занепадають: уже цього року велика злива зруйнувала яри. Заповідник повинен не зберігати природні яри, а припинити їхню діяльність. Робота, що її вже проробила комісія, говорить за те, що заповідник — конче потрібний і буде цікавим, науковим куточком ліс-степу.

До речі: острів, що має увійти до заповідника, можна буде заселити бобрами, що недалеко від могили, біля села Комарівки, живуть і до сьогодня.

7. Ніч.

Ввесь день сонце пекло нещадно. Цілий день пахощі гірчака, полину, чебреця туманили голову. А коли прийшов вечір, коли куговники*) запалили на Дніпрі бакени**), коли берегами заблимали червоні й білі вогники ліхтарів, коли буксирний пароплав залізною ходою пова могилу, позв Канів, повз Селище подався на північ — прийшла від сходу хмара темна. Викотилася з-за лугів, оточила небо, землю обгорнула... Ніч захолола на травах... У кімнаті діда Івана іли Дніпровий куліш, кращої від цього, здавалося, на землі страви не знайти. А за вікном ніч загуркотіла чорними хмарами, рвали небо вогні-блискавиць, бились краплі об щибки. Гнулись тополі над могилою, тужив вітер садком, і з дідового оріха сипались на землю оріхи. Після вечері дід Іван ліг спати...

Я вийшов на могилу... Дощ ущух... Небом лахміття хмар шелестіло. Десь далеко на косі рибалки розклали огонь і червоний язик лизав чорне небо та купався в чорній воді...

Погас огник у дідовій кімнаті.

Ніч!

Семен Скляренко.

Серпень, 26 р. Могила.

*) Куговники — доглядачі Дніпрових ліхтарів.

**) Бакени — ліхтарі.

*) Чалка — кінець каната.

ХОЛМЩИНА.

Холмщина — споконвічна країна смутку й недолі — тепер ніби наша й не наша. З історії знаємо, що колись старий Холм був столичним містом цілої "Червеиської землі" і що "сам" князь Данило Романович збудував тут кремезну твердиню, але... але минулося й від давньої слави цього міста одна лише столпенська башта залишилася.

Починаючи вже з 1315 року, коли литовський князь Гедимин пішов на Берестейську землю, Холмщина ще й досі не знає спокою. "Своїх" князів та бояр зміняли литовські князі та німецькі лицарі, тих знову — польські королі, магнати та уніяти, а цих уже — царські жандарми та попи патлаті і так дійшло аж до часів жорстокої імперіялістичної війни, наслідками якої скористувалася теперішня Польща, встановивши на руїнах краю свою "паньствову" владу...

Отже здається, ні одна частина української землі не зазнала стільки денаціоналізаторського лиха, як Холмщина, що тепер наче занедбана і забута нами. Кожен із "володарів" зазіхав на неї й намагався переробити її на свій "штиб", але ніколи ще вона не зналз такого, як-то тепер знає. Щоб уявити собі, що воно саме, не треба навіть говорити про те, що тепер діється з українським народнім шкільництвом, а досить буде згадати про таке дивовижне в наші часи явище, як "латинізація" краю. Шляхом цеї "латинізації" польські ксьондзи та "патріоти" гадають збільшити кількість польського населення, що викликає нечуване обурення цілого краю.

Це свідчить про те, що теперішня Польща тримається на Холмщині не краще старої царської Росії. Одначе, як це не дивно, Холмщаки не тільки що не тратять свого українського характеру, але й незломно виявляють свою волю, висовуючи на культурно-просвітнє та політичне поле низку своїх діячів, що відомі тепер навіть поза межами Холмщини.

Стараннями цих діячів уже пятий рік виходить у Холмі цікавий народній тижневик "Наше Життя", що відбиває на своїх шпальтах те все, що тепер переживає ціла Холмщина.

На жаль великий, значна більшість українського суспільства ще й досі не знає цих переживань Холмщини, а тому і не знає того, що серце Холмщини бється в такт життєвого ритму цілої України й виявляє свої почування так саме, як виявляє їх кожне "гречкосіївське" серце на Україні, люблячи свою волю.

Найкращим виразником тих почувань є письменник Володимир Островський, що ще з 1905 року почав описувати життя й побут своєї Холмщини. Будучи сином бідного селянина, мусів пройти всі життєві митарства, доки дійшов до школи і згодом сам став учити. Тепер його польська влада усунула з учителювання, як і всіх инших, що є вірні свому народові, але проте він не перестає йому служити. Малюючи у своїх оповіданнях ("Вівці й пастирі") постаті пейсатих рабінів, патлатих попів та голених ксьондзів, — гостро кепкує над ними й особливо теплу увагу звертає на так званих "упорствующих", що тільки завдяки їм Холмщина змогла пережити страшну "ліквідацію уніяцтва", як переживає знову "ліквідацію шизматизма", а тим самим загартовується в тій новій боротьбі, що повстає тепер від самого грунту.

Не менш значну роботу, на культурному полі проробили такі народні діячі, як — Ткач, Ковальчук, Витошинський, Спадинюк, та теперішні комуністичні посли до варшавського сойму — Скрипа й Войтюк, що прикладом своєї роботи розбудили до свідомого життя навіть найбільш млявих.

Та "вшехполяки" не сплять. Опинившися в становищі "володарів" з усіх сил намагаються створити тут опорні пункти своєї "паньствовості". Тому-то "пересвячується" церкви, "перебудовується" школи, "надбудовується" тюрми й "замазурюються" землі, чим почали непокоїтися навіть такі вірні слуги панів, як "пепеесівці", але... але ще стоїть стара Столпенська башта, ще чогось чекає і напевне дочекається, бо не дарма народ каже, що — "у ній уся давня сила ховається".

К. Л.

НА ЗЕМЛЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.

LIBRARY UNIVERSITY OF MANITOBA

АРЕШТУВАЛИ ОСИПА БУКШОВАНОГО.

Доносять, що арештованого при переході границі Осипа Букшованого, бувшого команданта Українських Січових Стрільців, вивезено з тюрми в Борщеві в незнаному напрямі. "Діло" закликає рідню Букшованого, щоби відшукала його.

Мимо заповідженої амнестії для політичних вязнів урядом Пілсудского, інквізиційні практики в польських тюрмах не то що не переводяться, але ще й скріпляються. Політичний вязень не певний свого життя, бо або закатують його в тюрмі, або він з неї десь безслідно пропаде.

З ПОЛЬСЬКОЇ ТЮРЕМНОЇ ПРАКТИКИ.

Недавно тому польська львівська поліція вбила молодого студента, урядника банку, Романа Венклера, арештованого ніби-то за приналежність до комуністичної партії, поломавши йому 22 ребер, щоку і масакрувавши ціле його тіло. Комісія, установлена для провірення відносин в тюрмі, була змушена завісити урядування кількох ключників і начальника тюрми.

Відтак прийшли відомости, що в Луцьку серед ночі забрано з луцької тюрми політичного вязня Нестора Хомина і не давши йому навіть убратися, перевезено його потайки до тюрми в Ковлі. А сталося це девятого дня голодівки Хомина, який знаходився в стані високої горячки. Хомин сидить вже рік без слідства.

СІГУРАНЦА В ПОГОНІ ЗА ПІДПОЛЬНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.

В останніх часах арешти сігуранцою дуже збільшилися і стали щоденним явищем. В першу чергу арештують членів робітничих професійних союзів. На днях арештовано ґенерального секретаря унітарного професійного союзу Шайна і багато инших. Між арештованими є також бувший посол Стефанів голова бесарабського студентського Союза Тимотей Марін та бесарабський студент Українець Ткаченко. Сігуранца твердить, що вони є замішані в "шпіонську аферу" і зі зброєю в руках не давалися арештувати, одного агента ранили, а другому відкусили ніс. А в дійсности справа малася инакше: агенти сігуранци вдерлися в помешкання одного з арештованих, почав стріляти, а потім повели арештованих в кайданах у свої підземні підвали.

Як знаємо з дотеперішньої практики сігуранци, грозять арештованим страшні муки і тортури, ба навіть убивство "підчас утечі".

З ПОЛЯ НАУКИ Й ТЕХНІКИ.

СЛІДИ НОРМАНІВ В АМЕРИЦІ.

Норвежський професор Онсон, що від ряду літ займається вишукуванням слідів побуту Норманів в Америці, заявляє, що йому вдалося відчитати таємниче письмо на скалах біля Спокену, в стейті Вашингтон. Це письмо вважали дотепер індійським. Професор Онсон є тої думки, що знаки є рунічними і містять опис відділу Вікінгів, що був в Америці 1010 років перед Р. Хр.

Відділ складався з 24 мущин, 7 жінок і одної дитини. Відбуваючи похід через ліси, спинився і розложив табор над річкою, де на него напали червоношкірі. Нормани умістили жінок на верху скали, а самі розташувалися під скалою в долині. В боротьбі в часі нападу впало 12 Вікінгів, а решта заховалася в лісі. Жінки стали добичею Індійців за виїмком одної, яка з дитиною на руках кинулась зі скали і розбилася. За деякий час 6 Норманів вернуло в те місце. Вони похоронили тіла своїх товаришів і висікли в скалі напис. Могила жертв зберіглася по нинішний день. Американські археольоги віднеслися скептично до відкриття проф. Онсона.

ПОКОРЕННЯ НОВОЇ СИЛИ ПРИРОДИ.

Від давна вже просліджує людський ум таємні сили природи та шукає шляхів для її використання. Німецький часопис "Die Erde" доносить тепер про новий плян німецьких вчених використати теплоту землі. Встановлено вже, що верчення в глиб землі на 5,000 метрів дасть величезну силу тепла. В Пенсилвенії, в Америці, доверчено вже в тій цілі до 2,258 метрів та одержано ґаз, якого теплота виносить 82 степенів.

Праці в тому напрямі продовжуються і є повна надія, що людство одержить в недовзі новий природний техно-хемічний здобуток, який матиме величезний вплив на всесвітний промисл та рільництво.

Товариші! Відновляйте передплату на "Українські Робітничі Вісти"!

Не забувайте про пресовий фонд "Укр. Роб. Вістей"!

І. Ю. КУЛИК. 16)

СУЧАСНА УКР. ЛІТЕРАТУРА Й УГРУПОВАННЯ В НІЙ.

(Продовження.)

Вкорінившися на робітничому грунті, гартованці почали поглиблювати й поширювати свою працю. Розвинувши видавничу справу; спочатку вийшло (1923 р.) лиш вісім маленьких книжочок Гарту, "метеликів", як називали їх довкола: В. Коряка — "Шість і Шість" (про шість національних і стільки-ж пролетарських поетів), С. Касянюка — "Затоки Життя" (п'єса, написана робітником-метальовцем), М. Хвильового — "Заулок" (оповідання, де малюється сучасний радянський побут), В. Сосюри — "1871 рік" (поема про Паризьку Комуну), В. Поліщука — "Капітан Шредер" (революційні вірші), І. Кулика — "Одужання" (поема), М. Погансена — "Революція" (вірші) і В. Еллана — "Неп" (п'єса). Ці "метелики" скоро розійшлися й ознайомили, хоч і поверховно, читачів з гартованською творчістю; потім почав виходити літературний додаток до харківських "Вістей" — "Література, Наука, Мистецтво", котрий скоро перейменували в "Культуру й Побут"; цей додаток редагували й постачали матеріялом гартованці. Крім того твори окремих гартованців друкувалися в журналах — "Червоний Шлях" та инших, Державне Видавництво охоче видавало твори гартованців у багатьох тисячах примірників; видали гартованці кілька своїх збірників, де були оповідання, поезії, статті — "Альманах Гарту", "Квартали" то-що.

До попередньої групи письменників почали прилучатися нові, які активно працювали у Спілці, як І. Дніпровський, О. Досвітній, М. Доленго, М. Ірчан, прилучився до Гарту й Павло Тичина. Увійшли в Гарт і де-які пужане, як Г. Коляда, О. Копиленко, І. Сенченко, яким дозволено було бути членами обох спілок при умові, що головну працю вони провадитимуть, всетаки, в Гарті.

Не обмежився Гарт і одною лише працею в Харкові, а почав росповсюджувати свій вплив по цілій Україні; виникли філії й студії Гарту по найбільших робітничих центрах України — в Катеринославі, в Донецькому Басейні, в Київі. Харківські гартованці досить часто виїздили для праці на провінцію й усюди робітництво приймало їх захоплено, з великою зацікавленністю й задоволенням. Звернув Гарт свою увагу й на закордонні українські кольонії. 1924 року гартованці О. Досвітній, В. Поліщук і П. Тичина виїздили за кордон, де виступали з лекціями й з читанням гартованських творів; виступали вони в Празі, в Берліні, Відні, побували навіть і в Парижі, де французькі товариші дивувалися з надзвичайних художніх досягнень української пролетарської літератури й визнавали, що вона заслуговує на почесне місце у европейській, а то й у всесвітній літературі. З'явилися філії Гарту і по инших республіках Радянського Союзу й за кордоном, навіть в Америці, в Канаді.

Гарт не обмежувався виключно літературною роботою, а поширював свою творчість і на инші галузі мистецтва. Таким чином з'явився Театральний Гарт, Образотворчий, Музичний; всі ті секції працювали якийсь час у повній згоді й збагачували українське пролетарське мистецтво новими здобутками й досягненнями.

З'їзд Філій Гарту, що відбувся в Харкові в березні 1925 року, визнав, що досягнення ті надзвичайно великі, що Гарт став одним з найважливших чинників у будівництві радянської культури; це-ж визнавали й керовничі радянські інституції. Почесними членами Гарту було обрано закордонних визначних пролетарських письменників, як от Анрі Барбюса (Франція), Аптона Сінклера (Америка), Й. Бохера (Німеччина), Гора (Чехія); у новий Центральний Комітет Спілки обрано й представників закордонних філій, як М. Тарновського (Ню Йорк), М. Ірчана (Вінніпеґ).

Таке зміцнення Гарту впливало на инші українські революційні мистецькі організації, й найкращі сили почали з них переходити до Гарту. Останньою перемогою Гарту було злиття з ним всіх найбільш революційних і зв'язаних з пролетаріятом членів **Комункульту** на чолі з Ю. Шполом, Бажаном, Шкурупієм; з часу їх прилучення до Гарту, комункульт більше не існує, бо з цілої організації залишився один член — Михайль Семенко.

ИНШІ ГРУПИ Й НЕОРГАНІЗОВАНІ ПИСЬМЕННИКИ.

Крім Гарту й Плугу виникло на Україні останніми часами лише кілька дрібних незначних і невиразних гуртків письменників, які здебільшого розгубилися й не можуть зорієнтуватися в умовах і вимогах дійсности. Хіба що захарактеризуємо ці гуртки в кількох словах, бо на більше вони й не заслуговують. **"Жовтень"** створився з уламків Аспанфуту й Комункульту; верховодили ним поети В. Ярошенко й Яків Савченко — поети, що не можуть істотно примиритись з революційною дійсністю й ніяк не могли собі знайти притулку в революційнім мистецтві. Я. Савченко, наприклад, весь час тікав з одної організації в другу — з "Гарту" в "Плуг", з "Аспанфуту" в "Жовтень" — і всім він був чужий. Єдиним значним поетом, що вступив був з Гарту до "Жовтня" міг-би вважатись В. Сосюра. На цього поета, бувшого робітника й червоноармійця, призвичаєного до горожанської війни, дуже зле вплинула нова економічна політика. Злякавшись "відродження капіталізму" з одного боку й піддавшись впливам дрібнобуржуазної культури з другого, цей молодий товариш розгубився, збився був з пуття, почав надто займатись особистими переживаннями в поезії й нарешті зміняв Гарт на "Жовтень". Але потім ми довідалися, що він кинув і "Жовтень". Сподіваємось, що скоро він всетаки зрозуміє свої помилки й повернеться до пролетарської літератури "блудний син" (він і сам називає себе у віршах блудним сином заводу, робітництва).

"Ланка" й **"Митуса"** — гуртки створені письменниками та музиками, що кохалися в старій, дореволюційній, дрібнобуржуазній українській літературі й стояли осторонь революції й робітництва; тепер вони приняли "радянську плятформу", але в щирість їх не дуже то можна вірити.

(Далі буде.)

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ

найновішу книжку відомого робітничого письменника М. ІРЧАНА

КАРПАТСЬКА НІЧ

що недавно вийшла з друку? Якщо немаєте її ви самі, або ваші знайомі, то постарайтеся купити, а будете мати корисну книжку в хаті. Не тратить вона вартости навіть тоді, як ви перечитаєте її. Це довша повість з воєнних часів в Галичині і з життя робітництва в Америці. Коли читаєте, то не можете так довго відірватися від книжки, доки не перечитаєте до кінця.

Письменник М. Ірчан сам пережив війну і вірно описує всі ті страшні події в старому краю. Читаючи "Карпатську ніч" ви рівночасно багато вчитеся і то в найбільш приступний спосіб, бо ціла книжка написана незвичайно зрозумілою мовою. Надрукована вона на найкращому папері, окладинка з артистичним малюнком в двох кольорах.

Купіть, а ніколи не пожалуєте! Розповсюднюйте скрізь цю книжку.

ЦІНА 50 ЦЕНТІВ ЗА КНИЖКУ.

Замовлення з грішми посилати на таку адресу:

Ukrainian Labor News
Cor. Pritchard & McGregor
Winnipeg, Man.